

Περί του ασυνειδήτου. Το 15^ο Συνέδριο της ΝΛΣ.

Το επικείμενο 15^ο Συνέδριο της Νέας Λακανικής Σχολής έχει ως θέμα : «Περί του ασυνειδήτου - Θέση και ερμηνεία των μορφωμάτων του ασυνειδήτου στις ψυχαναλυτικές θεραπείες».

Η παρακάτω ελληνική απόδοση της **Εισαγωγής στη θεματική του Συνεδρίου** αντλείται από τον ιστότοπο της Ελληνικής Εταιρείας της ΝΛΣ (<http://www.greeksociety-nls.gr/Articles/15>).

Για τη γαλλική και την αγγλική εκδοχή της Εισαγωγής μπορεί κανείς να ανατρέξει στον ιστότοπο της New Lacanian School (<http://www.amp-nls.org/page/fr/295/argument> και <http://www.amp-nls.org/page/gb/295/argument> αντιστοίχως.

«Αυτό στο οποίο προσπάθησα να δώσω σώμα, με τη δημιουργία του συμβολικού, έχει ακριβέστατα αυτή τη μοίρα, ότι δεν φτάνει στον παραλήπτη του. Πώς γίνεται εντούτοις και εκφέρεται; Ιδού το κεντρικό ερώτημα της ψυχανάλυσης.»

(Jacques Lacan, 10 Μαΐου 1977)

«Το ασυνείδητο το γνωρίζουμε από πάντα», έλεγε ο Λακάν. «Αλλά, συνέχιζε, στην ψυχανάλυση, το ασυνείδητο είναι ένα ασυνείδητο που σκέφτεται σκληρά» [2]. Κι έπειτα –έκπληξη!– αναφέρει ότι, αν «πρόκειται για σκέψεις, δεν μπορεί να είναι ασυνείδητο» [3]. Είναι αυτό που ο Ζακ-Αλέν Μιλέρ ορίζει ως ένα από τα «Παράδοξα του Λακάν» και, παρότι ο Λακάν το λέει με αυτή τη φαινομενική απλότητα, δεν παύει να είναι άκρως σοβαρό για εκείνον.

Ο Λακάν ισχυρίστηκε πράγματι ότι ήταν ο μόνος που έδωσε όλο το βάρος που του αναλογούσε σε εκείνο στο οποίο ο Φρόιντ προσηλώνονταν μέσω αυτής της έννοιας του ασυνειδήτου. Έτσι ώστε δεν θα σταματήσει κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας του να διερωτάται για το καθεστώς του ασυνειδήτου, μέχρι του σημείου να το καταστήσει μια θεμελιώδη έννοια. Διότι, για τον Λακάν, δεν είναι καθόλου μια τελειωμένη υπόθεση, ακόμα κι αν εκείνη την εποχή πολλοί το θεωρούσαν ως τέτοια.

Για να αποδείξει κανείς την υπόθεση του ασυνειδήτου, πρέπει να περάσει από τις λέξεις, διότι «το ασυνείδητο δεν έχει σώμα παρά μόνο μέσα από λέξεις» [5]. Και αν η ψυχανάλυση λειτουργεί με τις λέξεις, η πρακτική του ψυχαναλυτή συνίσταται στο να ξέρει το πώς.

Όλες τις λέξεις; Σίγουρα όχι, επειδή το ζήτημα είναι να περιορίσουμε αυτό που εμφανίζεται ως αδιάκοπη ροή ομιλίας, της ομιλίας στην οποία προσκαλεί ο ψυχαναλυτής εκείνους τους οποίους ακούει. Το ασυνείδητο

δεν είναι αυτή η μάζα από λέξεις, από σημαίνοντα, παρότι στην αρχή ο Λακάν προτάσσει τον αφορισμό ότι το ασυνείδητο είναι δομημένο σαν γλώσσα.

Ο ίδιος ο Φρόιντ, αν και αναφέρεται μόνο στα παιχνίδια του σημαίνοντος προκειμένου να προσεγγίσει το ζήτημα του ασυνείδητου, αφήνει ωστόσο χώρο στα ξεχωριστά μορφώματά του, το όνειρο, την παραπραξία, το ευφυολόγημα, τη λήθη, και δη το σύμπτωμα. Εκείνο που είναι εντυπωσιακό είναι πως αυτά εμφανίζονται υπό τη μορφή του προσκόμματος, του ελαττώματος, της ρήξης, του χάσματος, του «ευρήματος» [6], εν ολίγοις της ασυνέχειας. Εκεί είναι που ο Φρόιντ θα αναζητήσει το ασυνείδητο.

Μπορούμε άραγε να πούμε ότι αυτή η σχετική με τα μορφώματα του ασυνείδητου ασυνέχεια ξεδιπλώνεται πάνω στο φόντο μιας συνέχειας; Όχι, διότι ο Λακάν αναδεικνύει ότι κάτι τέτοιο θα σήμαινε πως εγκαθιστούμε κάποιο είδος ενός που θα ήταν πρότερο της ασυνέχειας. Το 1964, ενώ στοχάζεται εκ νέου πάνω σ' αυτή την έννοια του ασυνείδητου, επιμένει πως η διδασκαλία του είναι να μπει ένα τέλος στην «πλάνη με την οποία συνδέεται η αναφορά στον ψυχισμό-περίβλημα, σε ένα είδος διπλότυπου του οργανισμού όπου θα εδραζόταν αυτή η ψευδής ενότητα» [7].

Όμως, αυτή η πλάνη δεν παύει να επανέρχεται. Αρκεί να τείνει κανείς το αυτί του σε όσα διατρανώνει ο κόσμος των μέσων μαζικής ενημέρωσης, για να διαπιστώσει ότι αυτή είναι που κερδίζει τις εντυπώσεις. Ακούμε να εκφράζονται από δω κι από κει διάφοροι –αποκαλούμενοι– ψυχαναλυτές που αντιλαμβάνονται το ασυνείδητο σαν έναν κλειστό χώρο, ή μάλιστα σαν ένα όργανο στο οποίο θα διεισδύαμε μέσω της υποβολής, μέσω σηματοδοτήσεων, ή ακόμη –αν έχουν τέτοιες τάσεις– διερευνώντας το μέσω της εγκεφαλικής απεικόνισης. Η προτίμηση

στρέφεται έτσι προς την ύλη, τη φαντασιακή συνοχή, σε αυτό που διατείνεται ότι είναι επιστημονικό, δηλαδή σε αυτό που θα ήταν δήθεν αποδεδειγμένο.

Είμαστε μακριά από «το ένα της ρωγμής, του γνωρίσματος, της ρήξης, δηλαδή από το ένα που είναι το Ένα (Un) του Unbewusste» [8], του όρου που αντιστοιχεί στο φροϊδικό ασυνείδητο και που ο Λακάν μεταφράζει ως *une-bénue* [ένα-αβλέπτημα] [9], μετάφραση που αίρει το διφορούμενο του όρου «ασυνείδητο» (*inconscient*) με τη σημασία της ασυνειδησίας (*inconscience*).

Το όνειρο συνιστά έτσι ένα αβλέπτημα, όπως και τα άλλα μορφώματα του ασυνειδήτου. Εντούτοις, «Το όνειρο δεν είναι “το ασυνείδητο”» [10], έγραφε ο Φρόιντ με αφορμή το υλικό των ονείρων που του έφερνε η νεαρή ομοφυλόφιλη προκειμένου να τον εξαπατήσει και να συνεχίσει να αφηγά τον πατέρα της. Είναι αυτή η επιθυμία της εξαπάτησης που πραγματωνόταν εκεί, και όχι εκείνη της αγάπης προς τους άντρες.

Έτσι, ο Λακάν με το *une-bénue* που είναι μέρος του τίτλου του σεμιναρίου του 1976-1977, *L'insu-que-sait de l'une-bénue* [*Η άστοχη εν-αγνοία-γνώση του ενός-αβλεπτήματος*] εισάγει κάτι που πάει πιο πέρα από το ασυνείδητο. Ήδη, τον προηγούμενο χρόνο, είχε διαχωρίσει το φροϊδικό ασυνείδητο από εκείνο που επεξεργαζόταν με το *σύνθωμα*, επιχειρώντας «να εντοπίσει τι έχει να κάνει το σύνθωμα με το πραγματικό, το πραγματικό του ασυνειδήτου, αν βέβαια το ασυνείδητο μπορεί να είναι όντως πραγματικό» [11], και είχε προσθέσει ότι το ασυνείδητο μετέχει μιας αμφισημίας ανάμεσα στο πραγματικό και το φαντασιακό [12]. Με άλλα λόγια, αν πρέπει να περάσουμε υποχρεωτικά από το συμβολικό για να προσδιορίσουμε τι είναι το ασυνείδητο, δεν μπορούμε ωστόσο να το αναγάγουμε σε αυτό. Και ο Λακάν υπογραμμίζει έτσι ότι «η χρήση της τομής όσον αφορά το συμβολικό

υπάρχει κίνδυνος να προκαλέσει, στο τέλος μιας ψυχανάλυσης, μια προτίμηση εξ ολοκλήρου δοσμένη στο ασυνείδητο» [13].

Εξού και η έννοια της τρύπας (trou), ήδη παρούσας μέσα στο trou-veille [εύ-(τ)ρημα], που σφυρηλατεί μαζί με τον βορρόμειο κόμβο του, δηλαδή δένοντας το συμβολικό, το φαντασιακό και το πραγματικό, χωρίς καμία από τις τρεις διαστάσεις να είναι πιο σημαντική από τις άλλες δύο. Αυτή είναι η τρύπα που θα διατηρήσει μέχρι τέλους, όπως το 1980, που γράφει: «Το να επεξεργάζεσαι το ασυνείδητο, όπως γίνεται στην ανάλυση, δεν είναι τίποτε άλλο απ' το να παράγεις αυτή την τρύπα» [14].

Όμως αυτό μπορεί να το σκεπάσει η λήθη. Μήπως και το ασυνείδητο δεν ξαναέκλεισε πίσω από το μήνυμα του Φρόιντ, χάρη στην πρακτική των ψυχαναλυτών των επόμενων γενεών, πρακτική που έραψε το άνοιγμα του ασυνείδητου που ο Λακάν λέει ότι δεν το ξανανοίγει παρά μόνο με μεγάλη προσοχή;

Ο Ζακ-Αλέν Μιλέρ σημείωνε έτσι, πριν λίγο καιρό, ότι: «Οι ψυχαναλυτές πληρώνουν για το καθεστώς τους ξεχνώντας αυτό που τους θεμελιώνει» [15]. Και συνέχιζε: «Άπαξ και εδραιωθούν και, στην καλύτερη περίπτωση, άπαξ και βρουν τη μοναδικότητά τους, θεωρούν πως το ασυνείδητο είναι θέμα προσπονητού, και η επεξεργασία του ασυνείδητου δεν τους φαίνεται επαρκές κριτήριο για να είναι κανείς αναλυτής» [16].

Έτσι, ο τίτλος «Περί του ασυνείδητου» που επιλέξαμε υποδεικνύει αυτή την τρύπα γύρω από την οποία παράγονται τα μορφώματα του ασυνείδητου, τα οποία οφείλουν να μεταβάλλονται ανάλογα με την πορεία της επεξεργασίας, της διασαφήνισης του ασυνείδητου. Ένα όνειρο στην αρχή της ανάλυσης δεν θα έπρεπε να είναι της ίδιας τάξης

με ένα όνειρο στο τέλος της ανάλυσης. Συνεπώς, θα πρέπει να διερωτηθούμε για τα μορφώματα του ασυνειδήτου μέσα στις ψυχαναλυτικές θεραπείες, για τη θέση τους όπως και για την ερμηνεία τους, έτσι ώστε η προσοχή να εστιαστεί στον τρόπο της ανάγνωσής τους από τους αναλυτές και, συνακόλουθα, στην ιδέα που έχουν διαμορφώσει για το ασυνείδητο σήμερα.

Lilia Mahjoub, Πρόεδρος της ΝΛΣ

Μετάφραση: Ελένη Μόλαρη

Επιμέλεια: Ρεζινάλντ Μπλανσέ, Ελένη Τέντσου

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- [1] Lacan J., «Place, origine et fin de mon enseignement», *Mon enseignement*, Seuil, Παρίσι, Οκτώβριος 2005, σ. 15.
- [2] Στο ίδιο, σ. 16.
- [3] Στο ίδιο.
- [4] Στο ίδιο, σ. 8.
- [5] Lacan J., «Propos sur l'hystérie», *Quarto n°2*, Supplément à la Lettre Mensuelle de l'École de la Cause freudienne à Bruxelles, 1981, σ. 6.
- [6] Lacan J., *Le Séminaire. Livre XI. Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*, Seuil, Παρίσι 1973, σ. 27.
- [7] Στο ίδιο, σ. 28.
- [8] Στο ίδιο.
- [9] Lacan J., L'insu que sait de l'une-bévue s'aile à mourre, *Séminaire 1976-1977, Ornicar ?*, 12/13, Παρίσι 12/1977, σ. 5.
- [10] Freud S., «Sur la psychogenèse d'un cas d'homosexualité féminine», *Névrose, psychose et perversion*, PUF, Παρίσι 1973, σ. 264.
- [11] Lacan J., *Le Séminaire. Livre XXIII. Le sinthome*, Seuil, Παρίσι 2005, σ. 101.
- [12] Πρβλ. στο ίδιο, σ. 102.
- [13] Lacan J., L'insu que sait de l'une-bévue s'aile à mourre, ό.π., σ. 15.
- [14] Lacan J., Γράμμα για το περιοδικό *La Cause freudienne* της 23ης Οκτωβρίου 1980, δημοσιευμένο από τη Σχολή του Φροϊδικού Αιτίου, 1982, σ. 92.
- [15] Miller J.-A., *Choses de finesse en psychanalyse*, Μάθημα της 19ης Νοεμβρίου 2008, διαθέσιμο στον ιστότοπο της École de la Cause freudienne: <http://www.causefreudienne.net/.../08/Choses-de-finesse-II.pdf>
- [16] Στο ίδιο.